

La Mancomunitat de Catalunya. Esquerres o dretes? Obra de país!

Historiogràficament, la Mancomunitat ho ha tingut complicat. No només ha hagut de competir amb l'atracció de la Segona República i la Guerra Civil, sinó que a més, entre els corrents majoritaris d'historiadors, tot allò relacionat amb la «burguesia catalana» ha gaudit de poca simpatia. D'aquí que a dia d'avui, cent anys després de la seva fundació, encara ens manqui una perspectiva polièdrica de la Mancomunitat que gosi anar més enllà dels apriorismes ideològics i sigui capaç de posar en valor la voluntat de progrés que hi havia rere les persones que la van fer possible.

«Les classes intel·lectuals formen la vertadera aristocràcia, l'aristocràcia dels millors». ¹

«Tots volem per a Catalunya un cos d'estat, tots sentim que la voluntat popular catalana exigeix imperiosament, més o menys accentuades o atenuades, formes d'estat». ²

Tinc el costum d'iniciar els meus escrits amb citacions dels personatges que són objecte del treball, perquè posen el lector en la medul·la de llur pensament. Així, en el cas de la Mancomunitat de Catalunya, només aquestes dues citacions del seu impulsor i primer president, Enric Prat de la Riba i Sarrà (1870-1917), ens permeten entendre quin era el personal que volia al seu costat en la construcció mancomunatària i quin era l'objectiu mínim que exigia, o que esperava, de qui li fes costat.

Entre les dues citacions de l'encapçalament hi ha dinou anys de diferència, els que separen el jove Prat de la Riba teoritzador, del Prat de la Riba a les portes de la mort, polític i constructor de les estructures d'estat, de la bastida gairebé perfecta de la Catalunya que somniava.

Havia volgut al seu costat per fer possible aquest treball l'aristocràcia del país, no entesa com les velles oligarquies, sinó com una nova aristocràcia de la intel·ligència i el coneixement. I alhora sabia que, tot i compartir el projecte comú de la construcció de l'Estat Català, entre aquests col·laboradors

1 PRAT DE LA RIBA, «Reformas del Sufragio Universal».

2 PRAT DE LA RIBA, «Als diputats de la Mancomunitat de Catalunya. Missatge amb motiu de la reelecció com a president de la Mancomunitat», p. 856.

Manuel Pérez Nespereira
Historiador
pnespereira@gmail.com

» La Mancomunitat de Catalunya no va ser obra del catalanisme de dretes, sinó tasca comuna de la intel·lectualitat catalana que lluitava per al redreçament nacional del país

existien inevitablement diferències d'horitzons.

Amb aquestes premisses, l'elecció dels col·laboradors tenia més a veure amb llurs vàlues personals que no amb llur adscripció ideològica. Perquè finalment, la Mancomunitat de Catalunya tornava al Principat un organisme comú, d'administració, rere 200 anys d'intents d'anihilació de la nació catalana. Davant aquest repte, les «banderies» i els interessos de partit havien de ser bandejats. La Mancomunitat de Catalunya no va ser obra del catalanisme de dretes, sinó tasca comuna de la intel·lectualitat catalana que lluitava per al redreçament nacional del país.

Cal dir, perquè és de justícia, que aquesta voluntat de fusió de les diferents personalitats no es veié només un cop construïda la Mancomunitat. Ja en la seva creació van intervenir-hi personalitats de tarannà diferent i, també, republicans, en major o menor mesura en funció de la seva força als diversos territoris. Així, la diputació de Girona va enviar per a la comissió que havia de redactar les Bases de la futura Mancomunitat tres delegats, entre els quals el republicà Antoni Lloveras; la diputació de Tarragona n'envià quatre, entre els que hi eren els republicans Antoni Estivill (1875-?) i Josep Mestre (1868-1949); per Lleida, dels quatre que li pertocaven hi trobem els membres de la

Unió Federal Nacionalista Republicana (UFNR) Antoni Mestres i Ramon Riu (1859-?); i finalment per Barcelona, que aportava la participació més nodrida, en canvi, la representació republicana es reduïa a un membre, Ramon Roig (1860-?).

Però si important i destacada va ser la contribució dels republicans en la fase embrionària de la Mancomunitat de Catalunya, cal afegir que aquesta no va ser, en absolut, un fet puntual. Al llarg del període de vida de l'organisme, les figures republicanes eren presents als seus òrgans de direcció. Probablement el cas que palesa més profundament aquest fet va ser el de Josep Irla i Bosch, (1876-1958), que va ser conseller el 1921, però els republicans sempre tingueren una representació major o menor, en funció dels diferents cicles electorals, en aquests òrgans de direcció. Així, al primer consell de la Mancomunitat, hi havia com a vicepresident quart el nacionalista republicà Antoni Estivill, de Reus; el també reusenc Ramon Vidiella (1861-1927) era secretari segon i entre els consellers membres del Consell permanent figuraven Alfred Perenya (1882-1930), Martí Inglès i Josep Mestre, tres dels onze membres que composaven aquest consell permanent. A la segona taula de l'Assemblea, de 1915, Albert Bastardas (1871-1944) ocupava la vicepresidència

primera, mentre Magí Isern, del districte de Falset-Gandesa, era secretari segon. Només per tancar la representació dels republicans als òrgans directius de la Mancomunitat, farem referència al sisè executiu, darrer abans del cop d'estat de Miguel Primo de Rivera, ja que havia estat elegit el 23 d'agost de 1923. Formaven part d'aquest òrgan el republicà reusenc Emili Briansó (1863-1923) a la secretaria quarta i com a consellers Pere Lloret (1877-1967), Pere Mias (1880-1941) i Ramon Noguer i Cornet (1886-1969).³

D'altra banda, no podem negligir la importància de les aportacions republicanes en la redacció del projectat Estatut de 1919. Si ja va ser Marcel·lí Domingo (1884-1939), membre del Partit Republicà Català, qui va fer una primera proposta per elaborar un estatut per a Catalunya, la seva redacció va recaure en el consell permanent de la Mancomunitat i els parlamentaris catalans. A la redacció del projecte, doncs, intervingueren els republicans Alfred Perenya, Josep Mestre i Pere Lloret, i en la defensa de la ponència, el 24 de gener de 1919, hi participaren Salvador Albert (1868-1944) i August Pi i Sunyer (1879-1965), republicans tots dos. Vull destacar la intervenció de Pi i

³ BALCELLS, PUJOL i SABATER, *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, p. 311, nota 6.

Sunyer, ja que va abordar un tema que sembla encara no resolt: l'idioma de l'ensenyament.

Persones i organismes per la nacionalització i modernització del país

Des de bon començament, la Mancomunitat de Catalunya va voler donar un contingut plenament nacional al projecte. Així, assumint part de les competències de les Diputacions provincials, la Mancomunitat havia de construir un cos únic, una Catalunya no parcel·lada en províncies, des de la normalització i normativització de la llengua, la construcció de carreteres i ferrocarrils... Pensem, només per copsar la importància del factor nacionalitzador, que des del 1914, començament de la vida de la Mancomunitat, a les escoles que es van crear, els ensenyaments van ser impartits en llengua catalana i es va establir, com a norma per a l'idioma nacional, les feia poc aprovades normes ortogràfiques de Pompeu Fabra (1868-1948). Nacionalitzar i modernitzar, re-fundar el país.

La voluntat d'incorporar sensibilitats diverses al procés de construcció que es duia a terme des de la Mancomunitat, troba la seva confirmació mitjançant la descripció dels protagonistes

que actuaren des dels organismes, en actes públics o amb el disseny de propostes de tota mena. No es tracta, ni de bon tros, de fer una relació exhaustiva, sinó simplement de triar un parell d'exemples personals i un parell d'organismes, això sí, prou significatius.

Així, amb noms i cognoms podem fer esment dels casos d'Antoni Rovira i Virgili (1882-1949) i Rafael Campalans (1887-1933) Són dues personalitats, notablement republicanes i progressistes, que treballen al costat de Prat de la Riba, políticament conservador i cap dirigent de la dretana Lliga Regionalista.

A Antoni Rovira i Virgili, catalanista com Prat de la Riba, però de tendències republicanes, el trobem des de 1906 a Barcelona, com a redactor de *El Poble Català* dins les files del Centre Nacionalista Republicà, escissió de la Lliga Regionalista, i transformat poc després en la UFNR. Arran de la coalició amb el Partido Republicano Radical d'Alexandre Lerroux (1864-1949), segellada amb el Pacte de Sant Gervasi de 1914, va abandonar la UFNR. Poc després entrava a col·laborar amb Prat de la Riba, tant com a membre de l'Oficina de premsa de la Mancomunitat, com a les planes de *La Veu de Catalunya*, òrgan de la Lliga Regionalista. Era el responsable de donar a conèixer la feina feta per la Mancomunitat. Queda clar que,

malgrat la distància ideològica, no hi ha cap mena de recel polític entre Prat de la Riba i Rovira.

Un altre cas significatiu és el de Rafael Campalans. Activista polític ja des de ben jove, Campalans va estar vinculat al catalanisme republicà i federal. El 1902, amb només quinze anys, va ser escollit president de l'Agrupació Escolar Doctor Robert, on va destacar per les seves campanyes obreristes i, en evolucionar cap al socialisme, el 1918 es va afiliar a la Federació Catalana del PSOE. El 1923 va contribuir a fundar la Unió Socialista de Catalunya (USC). Aquesta organització estava pensada amb la voluntat de vincular socialisme i catalanisme, i esdevenir marca del PSOE a Catalunya. A la pràctica, però, des de la direcció socialista de Madrid va ser considerada més aviat una competència i emprengueren camins diferents. A la seva fundació, i al costat de Campalans, hi eren Gabriel Alomar (1873-1941), que passaria a ser president, un càrrec més honorífic que realment executiu, i Manuel Serra i Morret (1884-1963). La USC col·laborà estretament amb l'entorn d'Estat Català i de Francesc Macià (1859-1933), —com mostra la figura del futur alcalde de Barcelona per Esquerra Republicana de Catalunya Jaume Aiguader (1882-1943), el qual durant l'etapa primoriverista, tenia doble militància a Estat Ca-

» Posar la instrucció al servei de l'alliberament de les classes populars no va ser obstacle perquè Campalans fos nomenat per Prat de la Riba. Allò realment important era la construcció del país

talà i a la USC— i durant la República es va presentar en totes les eleccions en coalició amb Esquerra Republicana de Catalunya.

Tot i aquest clar tarannà esquerrà, el 1914 Prat de la Riba li va encarregar l'organització dels Serveis d'Obres Públiques de la Mancomunitat de Catalunya, alhora que exercia com a professor a les escoles d'Agricultura, de Bibliotecàries i de Tecnologia Mecànica de la Universitat Industrial. El 1917 es feia càrrec de la direcció de l'Escola del Treball, càrrec que no abandonaria fins a ser-ne separat el juny de 1924, arran del cop d'estat de Primo de Rivera del setembre anterior.

Per Campalans, cultura i progrés social anaven indissolublement lligats. «A l'Escola del Treball sintetitzà la seva concepció sobre l'ensenyament: si els treballadors no adquirien cultura i co-neixement, era impossible aconseguir l'alliberament social».⁴ Aquesta voluntat de posar la instrucció al servei de l'alliberament de les classes populars no va ser obstacle, com hem vist, perquè Campalans fos nomenat per Prat de la Riba i confirmat pel seu successor, Josep Puig i Cadafalch (1867-1959). Perquè allò realment important era la construcció del país.

La tasca que duia Campalans no era un fet isolat. Per visualitzar les prioritats de la Mancomunitat, cal que ens fixem en la distribució de recursos i de projectes. Així, en l'etapa 1914-1919, veiem com les Obres Públiques —on destaca la xarxa de carreteres, el ferrocarril i el telèfon— s'emporten el 35,3% dels pressupostos, mentre que la Mancomunitat destinava un 16,6% a la partida de Beneficència, Sanitat i Política Social i un 5,3% a Cultura i Instrucció —on cal esmentar la xarxa de biblioteques. En canvi, en el període 1920-1923, la partida més gran era destinada a Beneficència, Sanitat i Política Social, amb un 26,3% de les despeses, seguida per Obres Públiques, que amb un fort descens, rep el 24% dels pressupostos. Per la seva part, la partida destinada a Cultura i Instrucció també veu amplada notablement el seu pressupost, arribant al 7,3%.⁵ En resum, la Mancomunitat se centrava en l'articulació física del país, la creació de les infraestructures que permetessin modernitzar-lo, però alhora donava un paper rellevant a la cura i el desenvolupament cultural dels ciutadans que en formaven part.

Respecte als organismes i institucions interessa veure com els professionals i intel·lectuals d'esquerra eren

incorporats al projecte de construcció nacional i quina era la importància qualitativa de la seva intervenció. Si en fer referència a persones concretes he parlat de la difusió de l'obra de la Mancomunitat —Rovira i Virgili— i d'ensenyament i l'obra pública —Campalans—, ara em referiré a l'administració pública i a la hisenda municipal.

Prat de la Riba tenia molt clar que un estat descansava, pregonament, sobre una burocràcia eficient. Amb aquest pensament havia creat el 1912, sent president de la Diputació de Barcelona, l'Escola de Funcionaris d'Administració Local. Cal indicar que, nominalment, en un començament aquest organisme depenia de la Diputació de Barcelona, i no passaria a dependre de la Mancomunitat de manera formal fins el 1920. El 1922 passava a ser denominada Escola d'Administració, ja que en la seva actuació superava amb escreix el marc de l'Administració Local. Ara bé, en aquest cas com en d'altres, l'organisme treballava per a la Mancomunitat i seguint els seus dictats i criteris.

Només posaré com a exemple les Jornades Municipals, organitzades per l'Escola de 1915 a 1921, i que pretenien ser una mena de congressos en els quals el personal dels ajuntaments del país, i de vegades de la resta de l'Estat, rebien indicacions de caràcter pràctic sobre la gestió municipal, però tam-

4 BALCELLS, PUJOL i SABATER, *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*.

5 COLOMINES i MADAULA, *Pàtria i progrés. La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1924*, p.16

La Mancomunitat se centrava en l'articulació física del país alhora que donava un paper rellevant a la cura i el desenvolupament cultural dels ciutadans

béindicacions des de la Mancomunitat sobre les actuacions polítiques a seguir. Atesa la importància que assolien aquests actes, destaca la presència de membres destacats de l'esquerra del país com a ponents.

Així, a la primera, celebrada el 1915, ens hi trobem Pere Coromines (1870-1939) i Francesc Layret (1880-1920), i a la segona, del 1916, Alfred Perenya, tots ells figures claus del catalanisme republicà d'esquerres. Aquestes intervencions eren significatives no només pel caràcter netament republicà dels participants, sinó pels temes tractats, la qual cosa demostrava que no hi havia cap voluntat de deixar en mans d'una sola opció política temes especialment sensibles. Així, Coromines havia de tractar l'«Ordenació econòmica del petit municipi», Layret el molt sensible tema de la «Substitució dels [impostos de] consums» i Perenya «La hisenda dels petits municipis».

En el cas de les hisendes locals, un dels problemes que es plantejaven com a prioritari eren els referits a les tresorereries dels petits, i de vegades no tan petits, municipis. També en aquest cas, l'opció no va ser partidista en absolut. Es va decidir crear una Caixa de Crèdit Comunal, i es van escollir per a redactar el projecte Francesc Cambó (1876-1947), Pere Coromines, futur secretari del Banc de Catalunya, i Jaume Algarra

(1879-1948), professor d'Economia a la UB. Cada persona representava un tarannà diferent. Un regionalista, un republicà i un «agnòstic», ja que Algarra era un tècnic que poc abans havia publicat un treball titulat «El crédito de los pequeños municipios y la Société du Crédit Communal du Royaume de la Belgique».

La creació de la Caixa de Crèdit Comunal havia estat aprovada per l'assemblea de la Mancomunitat de Catalunya del 6 de maig de 1914 i per reial ordre de 20 de setembre de 1914. Es tractava, doncs, d'una de les primeres creacions de la Mancomunitat. Era un antic projecte dels polítics i economistes catalans, que havien estudiat institucions similars d'Europa i s'inspiraven en la Société du Crédit Communal de Bèlgica i en el Crédit Foncier francès, raó per la qual les aportacions d'Algarra podien ser especialment significatives.

La seva funció era facilitar crèdits als municipis catalans per a obres de millora sanitària, urbanística i viària, però també estava autoritzat per a donar préstecs a cooperatives agrícoles per a construccions i maquinària. Es tractava, doncs, d'una institució cabdal per afermar els llaços entre els ajuntaments i la Mancomunitat. Fins la seva dissolució, va donar 38 préstecs per un import total de 4,8 milions de pessetes.

Arribada la Dictadura, aquesta crea-

» El Tricentenari i el procés emancipador que vivim ha fet que el centenari de la Mancomunitat de Catalunya no hagi pres tot el relleu que hagués estat de justícia donar-li

rà el Banco de Crédito Local per fer a tot l'Estat les funcions que desenvolupava la Caixa Comunal a Catalunya, i es va tenir molt en compte el model d'aquesta, tal i com va reconèixer el mateix José Calvo Sotelo (1893-1936). En quatre anys, fins el desembre de 1929, 109 ajuntaments catalans es beneficiaran dels préstecs d'aquest Banco de Crédito Local, amb un import de 30,5 milions, sis vegades més que els concedits per la Caixa Comunal. Però aquest import representava amb prou feines un 6,6% de la suma total concedida, 459,8 milions, quan el de Catalunya en la població total espanyola era d'un 11%.⁶ Res de nou sota el sol, per tant.

Conclusió

Quedava palès que des de la presidència de la Mancomunitat de Catalunya, primer amb Prat de la Riba i després amb Puig i Cadafalch, allò que prevalia en escollir les persones que dissenyessin i portessin els projectes de construcció nacional era el valor intel·lectual, per damunt de les opcions polítiques. Ho demostren els noms de Rovira i Virgili, Campalans, Coromines, Layret o Perenya, i tots els que des del

republicanisme van intervenir-hi en la construcció i desenvolupament del primer organisme català conjunt de govern, rere la desfeta de 1714. I n'hi ha, com no pot ser altrament, més exemples, des del que seria conseller de la Generalitat republicana, Josep Maria Espanya (1879-1953), fins el responsable de la Residència d'Intel·lectuals de Montpeller, rere la desfeta del 1939, Manuel Alcàntara i Gusart (1892-1981).

Perquè allò que s'està bastint és la nació. Una nació viva, però sense els organismes i les polítiques que li donessin forma externa; una ànima sense cos. Republicans i progressistes van col·laborar no només en l'obra, sinó en el bastiment de la Mancomunitat de Catalunya i en el seu desenvolupament.

Tinc el convenciment que els esdeveniments polítics, en concret la influència del Tricentenari amb el procés emancipador que vivim, han fet que el centenari de la Mancomunitat de Catalunya no hagi pres tot el relleu que hagués estat de justícia donar-li. Però penso, com Francesc-Marc Álvaro (1967), que els catalans d'avui som fills del 1914 més que no pas del 1714.⁷ ◀

MÉS INFORMACIÓ

BALCELLS, Albert, PUJOL, Enric i SABATER, Jordi. *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*. Barcelona: Institut d'Estudi Catalans, 1996.

CAMPS I ARBOIX, Joaquim. *La Mancomunitat de Catalunya*. Barcelona: Bruguera, 1968.

COLOMINES, Agustí i MADAULA, Aurora. *Pàtria i progrés. La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1924*. Barcelona: Comanegra, 2014.

PÉREZ NESPEREIRA, Manuel. *1912-2012. Escola d'Administració Pública de Catalunya. Cent anys*. Barcelona: Escola d'Administració Pública de Catalunya, 2012.

PRAT DE LA RIBA, Enric. «Als diputats de la Mancomunitat de Catalunya. Missatge amb motiu de la reelecció com a president de la Mancomunitat». A PRAT DE LA RIBA, Enric, *Obra Completa*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1998. Volum 3.

PRAT DE LA RIBA, Enric. «Reformas del Sufragio Universal». A *Revista Jurídica de Cataluña*, núm. 835, 1898.

---

6 BALCELLS, PUJOL i SABATER, *La Mancomunitat de Catalunya i l'autonomia*, p. 245.

7 Veure el pròleg de COLOMINES i MADAULA, *Pàtria i progrés. La Mancomunitat de Catalunya, 1914-1924*, p. 11.

MARTÍ BARRERA
SINDICALISTA, IMPRESSOR, POLÍTIC
MANUEL PÉREZ HERRERA

HISTÒRIA D'ESQUERRA A VIC
ORIOL CASELLAS

FUNDACIÓ JOSEP IRLA

MONOGRAFIES D'HISTÒRIA

www.irla.cat/publicacions